

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND FIBULELE *DIGITATE* DIN SPAȚIUL CARPATO-DUNĂREANO-PONTIC.

Dan Gh. TEODOR*

Key words: digitate, fibulas, early middle ages, slavi.

Cercetările arheologice întreprinse pe scară largă în regiunile carpato-dunăreano-pontice, timp de mai bine de o jumătate de secol, vizând cunoașterea perioadei evului mediu timpuriu, au reușit să scoată la iveală un număr considerabil de vestigii pe baza cărora au putut fi clarificate importante aspecte social-economice, etno-demografice, culturale și spirituale din evoluția societății locale. Între aceste vestigii, importante prin valoarea lor culturală, cronologică și nu în ultimul rând social-economică și artistică, se numără și anumite obiecte vestimentare, cum sunt fibulele așa numite *digitate*.

Deși unele exemplare de fibule *digitate* fuseseră descoperite pe teritoriul României încă din perioada interbelică, de abia odată cu sporirea numărului lor ele au atras atenția specialiștilor care, în mod firesc, au încercat să le clasifice, să le încadreze din punct de vedere cronologic și să le atribuie etno-cultural.

Pe continentul european, în general, fibulele *digitate* sunt răspândite în aproape toate țările, fiind cunoscute câteva mii de exemplare, numeroasele lor variante în ceea ce privește formele și ornamentele fiind datate în principal în perioada secolelor V-VIII d.Hr. și atestate în cadrul mai multor culturi materiale, precum cea germanică, francă, anglo-saxonă sau bizantină.

În regiunile carpato-dunăreano-pontice, în afară de o serie de exemplare care pot fi raportate aspectelor culturale vehiculate de diferite populații germanice, a fost documentată și o categorie aparte de descoperiri pe care unii cercetători le-au denumit *fibule digitate slave*.

Primul care a atribuit acest gen de obiecte vestimentare populației slave a fost savantul german Joachim Werner care, într-un studiu rămas celebru, publicat în anul 1950, a analizat și clasificat descoperirile de fibule *digitate* cunoscute atunci din regiunile Ucrainei, Rusiei și României, susținând că ele au fost create de către unele grupuri de slavi, care le-au și difuzat în principal în sud-estul Europei, odată cu migrațiile lor din perioada secolelor VI-VII d. Hr.¹ Curând, după J. Werner, arheologul rus Boris Râbakov, într-un amplu articol destinat migrației slavilor a considerat și el că aceste obiecte vestimentare au fost create de aceștia, atelierele lor de producție aflându-se undeva în zonele Niprului Mijlociu.² Ulterior și alți specialiști au analizat asemenea descoperiri acceptând *tale-quala* atribuirile etnice, culturale și cronologice propuse de J. Werner și B. Râbakov.

După ce J. Werner analizase deja câteva din exemplarele provenite din România și atrăsese atenția asupra importanței lor a fost firesc ca, odată cu scoaterea la iveală a unor noi exemplare, mai ales după extinderea cercetărilor arheologice și unii specialiști români să acorde atenție unor asemenea vestigii. În această direcție trebuie amintit în primul rând pe Ion Nestor care a rediscutat pe baza analizei unor noi descoperiri de fibule etapele pătrunderii aici a slavilor și implicațiile colonizării lor³, Maria Comșa, care a publicat noi exemplare studiind mai ales tipurile scoase la iveală în Transilvania⁴ și Petre Aurelian care, pornind de la piesele descoperite în Dobrogea a considerat că unele exemplare au putut fi create și în atelierele meșteșugărești din imperiul bizantin⁵.

* Institutul de Arheologie Iași, str. Lascăr Catargi, nr. 18.

¹ J. Werner, *Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts* în Reinecke Festschrift, Mainz, 1950, p. 150-172 și planșele.

² B. A. Rybakov, *Drevnaja Rus'*, în Sovetskaja Archeologija, XVII, 1953, p. 23/104.

³ I. Nestor, *L' établissement des Slaves en Roumanie à la lumière des quelques découvertes archéologiques récentes*, în Dacia, NS, V, 1961, p. 429-448.

⁴ Maria Comșa, *Unele considerații cu privire la originea și apartenența etnică a complexelor cu "fibule digitate", de tip Gâmbaș-Coșoveni*, în Apulum, XI, 1973, p. 259-279

⁵ A. Petre, *Fibulele "digitate"* de la Histria (partea I), în SCIV, 16, 1965, 1, p. 69-71; *ibidem* (partea a II-a), în

De-alungul anilor, ca urmare a cercetărilor arheologice sistematice sau întâmplător, au fost descoperite alte numeroase fibule *digitate*, din această categorie, până în prezent în spațiul carpato-dunăreano-pontic fiind cunoscute circa 90 de exemplare.

Întrucât în timp se acumulase un număr destul de mare de asemenea obiecte vestimentare, prezentând o mare varietate de forme și ornamente, s-a considerat oportun o mai atentă analiză a lor, elaborându-se astfel un studiu mai amplu în care s-a încercat o nouă clasificare, în parte diferită de aceea propusă anterior⁶. În acest context, cele două categorii de fibule *digitate* denumite slave, una având o mască umană pe apendicile plăcii piciorului și alta cu decor zoomorf, ambele prevăzute cu butoni radiali pe marginea plăcii superioare semidiscoideale, au putut fi puse în legătură cu descoperirile similare din alte zone ale Europei, evidențiindu-se constatarea că, multe exemplare sunt atestate în Crimeea și zonele de silvostepă de la nordul Mării Negre, fosta Prusie Orientală, în peninsula Balcanică și îndeosebi în spațiul carpato-dunăreano-pontic. Câteva exemplare au fost atestate și în unele morminte de epocă avarică din Panonnia.

S-a emis de către mulți cercetători părerea că existența acestor fibule *digitate* în anumte regiuni ar indica în mod concret prezența slavilor în perioada migrației lor din secolele VI-VII d-Hr., dar în unele teritorii în care acestia au pătruns, ca de exemplu în Polonia, Slovacia, Cehia sau sud-estul Germaniei, asemenea tipuri de fibule *digitate* lipsesc sau apar cu totul incidental.

Este însă important de reținut că cele mai multe din exemplarele cunoscute în România, aproximativ 30, provin din descoperiri izolate, alte 23 fiind scoase la iveală din așezări, restul fiind aflate în complexe funerare, din care 19 în morminte de înhumăție și alte 14 în morminte de incinerăție.

Întrucât ritul de înmormântare practicat de slavi până târziu în secolele IX-X a fost cel al incinerăției, existența unui număr destul de mare de fibule *digitate* în morminte de înhumăție, precum cele din Crimeea⁷, Panonnia⁸ și din alte părți⁹, inclusiv de pe teritoriul carpato-dunăreano-pontic (la Bratei, Cornești, Histria, Piatra Frecăței, Adamclisi, Gâmbaș, Săcuieni, Dănceni și Pruneni), sau raritatea lor evidentă în mormintele de incinerăție (cu excepție celor de la Sărata Monteoru), rezultă că asemenea piese vestimentare au fost în bună măsură utilizate de populații neslave, care aveau ca rit principal de înmormântare înhumăția. Cele 13 exemplare atestate în mormintele de incinerăție de la Sărata Monteoru¹⁰ nu pot sprijini ideea apartenenței lor exclusiv la cultura slavă, acest rit fiind practicat și de grupuri etnice diferite ca origine în multe zone ale Europei și chiar în cadrul cimitirului menționat de la Sărata Moneoru¹¹. De asemenea, multe exemplare de fibule au fost documentate în așezări romano-bizantine, la Drobeta-Turnu-Severin¹², Orșova (Dierna)¹³, Histria¹⁴, Dinogetia,¹⁵ Tropaeum Traiani¹⁶, Slava Rusă (Ibida)¹⁷ și altele în

SCIV, 16, 1965, 2, p. 275-286; *idem*, *Contribuția atelierelor romano-bizantine la geneza unor tipuri de fibule „digitate” din veacurile VI-VII e. n.*, în SCIV, 17, 1966, 2, p. 255-275.

⁶ D. Gh. Teodor, *Fibulele „digitate”, din secolele VI-VII în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în ArhMold., XV, 1992, p. 119-152.

⁷ A. I. Aibabin, *Chronologia mogil'nikov Kryma posnerimskogo i rannesrednevekovogo*, în *Materialy po arheologii, istorii i etnografii Tavrii*, tom I, Simferopol, 1990, p. 22-26, fig. 17/2-6; 18/1-3; 19/1-2; 20/1-2, 5-7; 21/1-2, pl. III/1; IV/1-2; VI/1; VII/1-2.

⁸ Cităm selectiv: T. Horvath, *Die awarischen Gräberfelder von Üllö und Kiskörös*, în Arh. Hung. XIX, 1935, pl. 23; J. Csálog, *Das awarische Gräberfeld von Szakály-Öreghegy*, în Arh. Ert., 1944-1945, V-VI, p. 299, pl. XCIII/23; J. Werner, *op. cit.*, p. 153, 161-162, pl. 29/18,a; 37/11; 38/19; 42/43; D. Csallany, *Archäologie Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken*, Budapesta, 1961, p. 227-228, pl. CCIX/17-18.

⁹ J. Werner, *op. cit.*, p. 151, pl. 27/4; D. Pallas, *Données nouvelles sur quelques boucles et fibules considérées comme avar et slaves et sur Corinthe entre le VIe et le IXe siècles*, în *Bizantino-bulgarica*, VII, 1981, p. 306-311; P. Asinokopoulos - Aszaka, *Magnesia, Atena*, 1982, p. 154, fig. 65 și 66; Christine Katsouyannopoulou, *À propos d'une fibule digitée récemment trouvée en Grèce*, în XVIIIe Congrès International des études Byzantines. *Resumés des communications*, vol. I., Moscova, 1991, p. 523.

¹⁰ U. Fiedler, *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 7. Jahrhunderts an der unteren Donau*, vol. I. Bonn, 1992, p. 81-84, fig. 11 (unde publică toate fibulele descoperite în necropolă).

¹¹ Nestor, *La nécropole slave d'époque ancienne de Sărata Monteoru în Dacia*, NS, I, 1957, p. 292.

¹² M. Davidescu, *Drobeta în secolele I-VII e.n.*, Craiova, 1980, p. 217, fig. c.

¹³ G. Török, *Das germanische Gräberfeld von Kiszombor und unsere Denkmäler des Völkerwanderungszeit*,

Dobrogea¹⁸, dar și în unele părți din Peninsula Balcanică, în Bulgaria¹⁹, Grecia²⁰, Serbia și Macedonia²¹, Albania²², în Crimeea²³ și chiar în Asia Mică²⁴. În multe așezări din România, ca de exemplu la Suceava, Davideni, Hanska, Băleni, Budureasca, Dînogeția sau Adamclisi, în afară de fibule *digitate*, în unele complexe de locuire au fost descoperite și fibule de tip romano-bizantin, turnate sau lucrate manual²⁵, ceea ce arată că populația de acolo a folosit concomitent ambele categorii de piese vestimentare.

Urmărind repartitia teritorială a diverselor tipuri de fibule *digitate* se constată că în regiunile cuprinse între Carpații sudici și Dunăre sunt concentrate circa 35 de piese, ceea ce reprezintă peste o treime din numărul total al descoperirilor din România. Concentrarea unor astfel de obiecte vestimentare în Muntenia, Oltenia și Banat s-ar putea explica prin faptul că în aceste zone au fost descoperite și atelierele de producere a unor anumite tipuri de fibule, după cum o dovedesc modelele amprentatoare din Banat²⁶, Felnac²⁷ și București-Tei²⁸. Aceste exemplare, la care se adaugă și tiparul de la Bernașovka-Hotin²⁹, arată indubitabil că, în afară de atelierele de orfevrărie din Bizanț și din Crimeea, fibule *digitate* s-au produs în mod cert și în spațiul carpato-dunărean. În schimb, în pofida aserțiunii lui B. A. Râbacov că asemenea piese s-ar fi creat și făurit în principal în zonele Niprului Mijlociu, până în prezent astfel de ateliere în regiunea menționată nu au fost descoperite.

Este de asemenea interesant de reținut și faptul că, fibulele *digitate* de tipul celor așa zise slave și îndeosebi cele minaturale, au fost documentate și într-o zonă relativ limitată din fosta Prusie Orientală, fiind atestate în complexe funerare de incinerare, din multe locuri³⁰, fiind puse în legătură cu grupul german al herulilor care le-ar fi răspândit aici din regiunea Dunării odată cu migrarea lor către nord, sau ajunse pe calea schimburilor comerciale³¹, concluzii respinse fără argumente temeinice de unii specialiști, sau încă nu îndeajuns de bine explicate de alții. Este interesant de arătat că amintitele complexe funerare indentificate în Prusia Orientală, avînd ca inventar fibule *digitate* de tip dunărean, prin trăsăturile lor de ritual nu au nimic de-a face cu înmormântările specifice, utilizate de slavi.

în Dolgozátok, XII, 1936, p. 136.

¹⁴ A. Petre, *op. cit.* la nota 5.

¹⁵ Gh. Ștefan și colaboratorii, *Săpăturile de la Garvăn*, în Materiale, VI, 1959, p. 632.

¹⁶ Gh. Papuc, *O fibulă digitată de la Tropaeum Traiani și câteva considerații asupra fibulelor de acest tip*, în Pontica, XX, 1987, p. 207-215.

¹⁷ A. Opaiț, *O săpătură de salvare în orașul antic Ibida*, în SCIVA, 42, 1991, 1-2, p. 45, fig. 37-38.

¹⁸ D. Gh. Teodor, C. Chiriac, *Noi fibule digitate din Dobrogea*, în Peuce, III-IV, 2007, p. 241-250

¹⁹ Ana Haralambieva, *Bügel fibeln aus dem 7 Jh. Südlich der Unteren Donau*, în Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques (1991), vol. 4, Bratislava, 1993, p. 25-32.

²⁰ Vezi nota 9.

²¹ J. Werner, *op. cit.*, p. 151-152, pl. 27/2; 28/13; K. Kovacević, *Arheologija I istorija varvarske kolonizacije juznoslovenskich oblast ad IV do pocetka VII veka*, Novi Sad, 1960, p. 63,66, pl. III/9; XVI/74; Vl. Popovic, *Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l'Illyricum byzantin*, în *Mélanges de l'école française de Rome*, 87, 1975, p. 457.

²² F. Prendi, *Nje varrezë e kulturës arbërore në Lezhë*, în Illiria, IX-X, 1979-1980, p. 129, 132, pl. XIV/36; XX/3.

²³ Vezi nota 7.

²⁴ J. Werner, *op. cit.*, p. 1252, pl. 28/12.

²⁵ D. Gh. Teodor, *Considerații privind fibulele romano-bizantine din secolele V-VII e.n. în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în Arh. Mold., XII, 1988, p. 197-223.

²⁶ I. Nestor, C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Der völkerwanderungszeitlichen Schatz Negrescu*, în Germania, 22, 1938, p. 37, pl. 9/2.

²⁷ N. Fettich, *Az avarokori műipar Magyarországon. Das Kunstgewerbe der awarenzeit in Ungarn*, în Archaeologica Hungarica, I, 1926, p. 32, pl. IV/21.

²⁸ D. V. Rosetti, *Siedlungen der kaizerzeit und völkerwanderungszeit bei Bukarest*, în Germania, 18, 1934, p. 207, fig. 1/4.

²⁹ I. S. Vinokur, V. F. Megey, *Juvelirna maisternaja rann'oseredn'ovicnich slov'jan*, în Archaeologia, Kiev, 3, 1992, p. 82-95.

³⁰ H. Kühn, *Das Problem der masur germanischen Fibeln in Ostpreussen*, în Documenta Archaeologica Wolfgang la Baume dedicata, Bonn, 1956, p. 85-108, pl. XX/1-2; XXI/2; XXII/1, 12-14, 3716-25; XXIII/1-4; XXIV/5, 16.

³¹ *Ibidem*, p. 79-108

Fibulele *digitate* de care ne-am ocupat au ca origine piesele vestimentare mai vechi, de tip roman provincial, având placa superioară în formă de semidisc prevăzută cu butoni și cu placa piciorului romboidală sau trapezoidală, obiecte preluate și de lumea germanică răsăriteană. Ele au fost produse în special în regiunea Crimeei, fiind folosite pe scară largă de goții *tetraxiți* de acolo și răspândite apoi în toate zonele din sud-estul Europei în care diferitele triburi gotice ale vizigoților și ostrogoților au migrat. Cu vremea, în procesul producerii lor au apărut o serie de variante, care au devenit o modă chiar și în imperiu, ca urmare a contactelor stabilite între migratori și populația romano-bizantină.

Categoria fibulelor *digitate* din secolele VI-VII, cu figură zoomorfă pe placa piciorului, au fost probabil produse în atelierele goto-bizantine din Crimeia și răspândite apoi și în rândul unor populații nomade din zonele învecinate de silvo-stepă prin intermediul unor centre de schimburi comerciale, cum a fost de exemplu posibilele centre meșteșugărești de la Pastyrsk³² și Zimno³³, dar și ca urmare a unor complexe procese de aculturație. De aceea, nu excludem ca unele din exemplarele acestei categorii de fibule să fi fost vehiculate, mai ales în zonele de la est de Carpați și de către unele grupuri de populație nomadă, mai ales de către anții alani, împreună cu alte vestigii caracteristice culturii lor, precum fibulele de tip Pastyrsk, aplicele de tip Martinovka, ceramica cenușie cu lustru și altele³⁴.

Analizând atent circumstanțele în care ele se difuzează pe spații geografice relativ întinse, credem că ideea potrivit căreia acest tip de fibule *digitate* ar putea dovedi o anumită identitate etnică (în speță slavă), impune o anumită prudență, prezența acestora pe zone întinse și în mai multe medii culturale presupunând utilizarea lor de grupuri de populații diferite ca origine. În acest sens, trebuie luată în considerație și destinația unui asemenea obiect vestimentar folosit la un anume fel de îmbrăcăminte care, după părerea noastră, nu avea nici o tangență cu aceea a slavilor din secolele VI-VII.

Constatarea că ele erau purtate exclusiv de femei trebuie de asemenea, admisă cu anumite rezerve, de vreme ce astfel de exemplare apar și în unele morminte de înhumatie aparținând după caracteristicile lor anatomice unor bărbați³⁵. Faptul că anumite piese au fost lucrate din metale prețioase, din argint sau argint aurit, au dimensiuni mai mari și ornamente mai bogate indică, așa cum pe drept cuvânt s-a presupus³⁶, un posibil însemn al unei categorii sociale aparte, apanaj eventual al unei elite, ceea ce ar arăta apartenența purtătorilor lor la structuri social-economice și politice avansate (romano-bizantine, goto-bizantine sau eventual nomade), pe care în mod cert grupurile de slavi din perioada migrației lor nu le aveau încă.

Ținând seama de zonele lor de răspândire, de contextul arheologic în care ele apar, de tipologie, forme sau motivele ornamentale, trebuie să conchidem că astfel de obiecte vestimentare nu pot fi considerate o creație a slavilor și nici puse în legătură cu migrația lor în sud-estul Europei.

Producerea acestor piese de îmbrăcăminte credem că trebuie pusă pe seama populațiilor aflate în strânsă legătură cu imperiul bizantin, centrele lor de producție aflându-se, așa cum s-a mai presupus, nu numai în imperiu, ci și în Crimeia și în spațiul carpato-dunărean³⁷.

Cauzele dispariției unor asemenea piese din vestimentația epocii sunt încă dificil de precizat, dar deplasările unor noi grupuri de migratori din cursul secolului al VII-lea, care au provocat importante schimbări în structurile social-economice și politice din sud-estul Europei, între care abandonarea atelierelor meșteșugărești din zonele balcanice ale imperiului, distrugerea piețelor de desfacere și nesiguranța drumurilor comerciale etc., ar putea explica măcar parțial încetarea producerii unor astfel de obiecte.

Am ținut să aducem din nou câteva clarificări în legătură cu originea, atribuirea etno-culturală și importanța acestor tipuri de fibule *digitate* din perioada secolelor VI-VII d-Hr., deoarece în ultimii

³² O. M. Prichodniuk, *Stepove naselennja Ukraini ta schidni slov' jani*, Kiev, 2001, p. 60-71.

³³ V. V. Aulich, *Zimnivs' ke gorodišce*, Kiev, 1972, passim.

³⁴ D. Gh. Teodor, *Unele considerații privind originea și cultura anților*, în *Arh. Mold.*, XVI, 1993, p. 210.

³⁵ I. Nestor, C. S. Nicolăescu-Plopșor, *op. cit.*, p. 153, pl. 29/3; A. Petre, *La romanité en Scythie Mineure*, București, 1987, p. 77, pl. 141/233 b.

³⁶ Fl. Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, Târgoviște, 2006, p. 238, 268-269.

³⁷ D. Gh. Teodor, *op. cit.* în *Arh. Mold.*, XV. 1992, p. 135-136.

ani unii cercetători care s-au ocupat de asemenea vestigii au continuat să acrediteze, fără argumente convingătoare, ideea potrivit căreia ele ar fi o creație exclusiv slavă și că prezența lor ar putea preciza căile principale ale migrației lor în această parte a continentului european.

QUELQUES CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LES “FIBULES DIGITÉES” DANS L’ÉSPACE CARPATO-DANUBIEN-PONTIQUE

Dans les régions carpato-danubiennes -pontiques, comme suite des recherches archéologiques on a découvert un nombre considérable de fibules “digitées”. Parmi les nombreuses découvertes de fibules “digitées” dans cette étude on analyse seulement les exemplaires que certains chercheurs ont attribué en exclusivité aux slaves.

En ce qui concerne les fibules soi-disantes “slaves” dans les régions carpato-danubiennes-pontiques” on connaît environ 90 exemplaires, parmi lesquels approximativement 19 proviennent de tombeaux d’inhumation, 14 de tombeaux d’incinérations, 23 des établissements, les restes mis au jour accidentellement.

Le fibules “digitées” sont classifiées en deux groupes principaux, le premier groupe a inclus les fibules à masque humain sur le pied et le deuxième groupe comprenant les fibulas à figures zoomorphes sur le pied.

En analysant les traits caractéristiques des différentes variantes de fibules, l’auteur considère que celles-ci ont été produites dans les ateliers de Byzance, de Crimée, ainsi que dans les ateliers carpato-danubiennes, d’où ils ont été diffusés parmi les populations diverses, romanes, germaniques et nomads (antes, koutrigurs).

Les diverses variantes du Ier groupe, que du IIe groupe, les procédés techniques, les ornements, la variété des formes etc., révèlent une conception artistique à tradition ancienne, maintenue et amplifiée par les rapports permanents avec le monde roman tardif et byzantin.

Legenda figurilor

Fig. 1. Harta difuzării fibulelor “digitate” din secolele VI-VII d.Hr. în spațiul carpato-dunăreano-pontic. I, fibule din grupa I-a; II, fibule din grupa a II-a. 1, Cernovka; 2, Rașcov; 3, Draxini; 4, Suceava; 5, Pașcani; 6, Miroslăvești; 7, Davideni; 8, Iași-Crucea lui Ferent; 9, Bălteni; 10, Negulești; 11, Dănceni; 12, Hanska; 13, Budești; 14, Vutcani; 15, Horga; 16, Șuletea; 17, Vinderei; 18, Garvăn; 19, Piatra Frecăței; 20, Slava Rusă; 21, Adamclisi; 22, Galița (Dervent); 23, București (Tei, Dămăroaia); 24, Căscioarele; 25, București (Băneasa, Soldat Ghivan); 26, Sărata Moneoru; 27, Valea Budureasca; 28, Băleni; 29, Vârtoape; 30, Lăuni; 31, Nanov; 32, Orlea; 33, Brebeni; 34, Fărcașele; 35, Buletea; 36, Ferigile; 37, Vela; 38, Desa; 39, Vârtop; 40, Coșovenii de Jos; 41, Drănic; 42, Plenița; 43, Răcari; 44, Izvoarele; 45, Drobeta-Turnu Severin; 46, Orșova; 47, Vețel; 48, Sarmisegetuza; 49, Felnac; 50, Pecica; 51, Poian; 52, Războieni-Feldioara; 53, Bratei; 54, Filiași; 55, Gâmbaș; 56, Cornești; 57, Săcuieni; 58, Goroșeva; 59, Pietroasele; 60, Pruneni.

Fig. 2 Fibule din grupa I. 1, Vețel; 2, Orlea, I; 3, Transilvania; 4, Ferigile; 5, Coșovenii de Jos; 6, Războieni-Feldioara.

Fig. 3. Tipuri diferite de fibule din grupa I. 1, Iași-Crucea lui Ferent; 2, Sarmisegetuza; 3, București-Tei; 4, Felnac; 5, Izvoarele; 6, Secuieni.

Fig. 4. Fibule din grupa I cu piciorul în formă de liră. 1, Cornești; 2, Banat; 3, Drănic; 4, 8, Sărata Moneoru; 5, Pașcani; 6, Gâmbaș; 7, Horga.

Fig. 5. Fibule din grupa a II-a. 1, Dănceni; 2, Orlea, II; 3, Vinderei; 4, Adamclisi; 5, Draxini.

Légende des figures

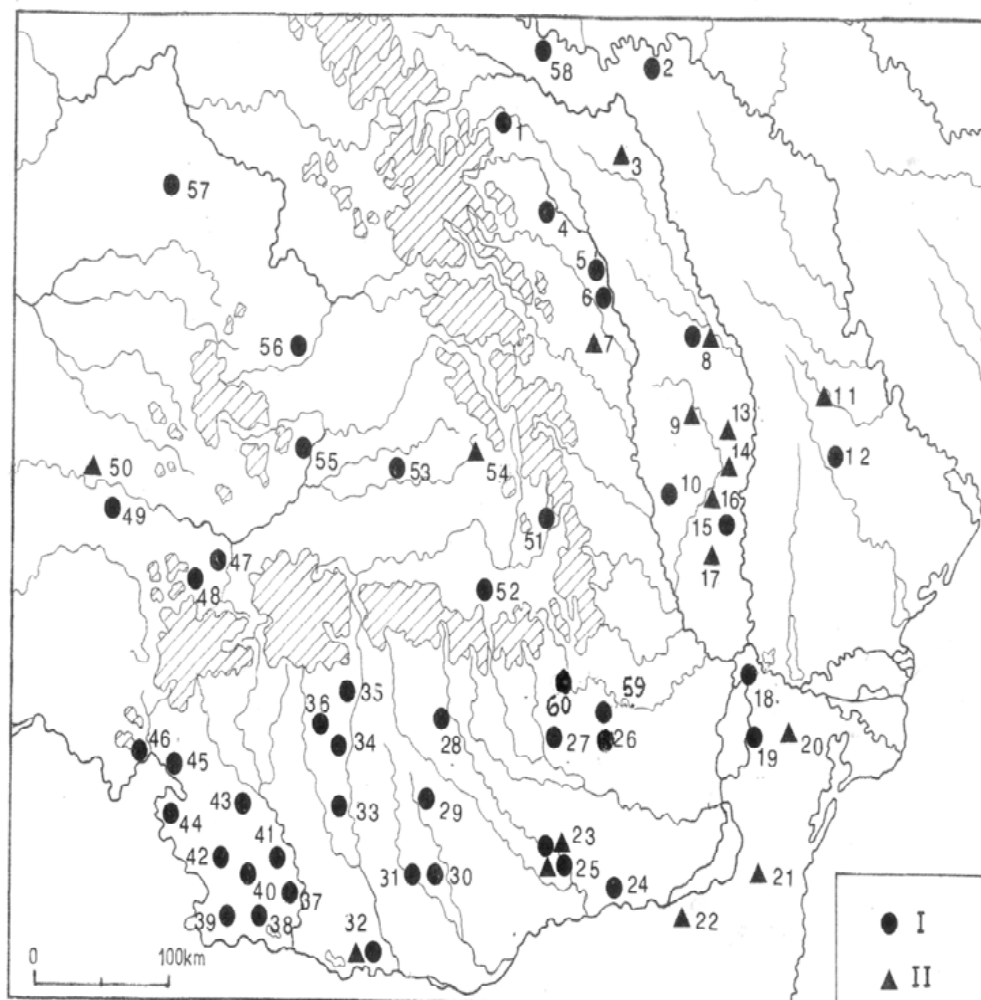

Fig. 1. Carte de la diffusion des fibulels "digitées des VIe-VIIe siècles ap.J-C., dans l'espace carpatodanubienne pontique. 1, Cernovka; 2, Rașkov; 3, Draxini; 4, Suceava; 5, Pașcani; 6, Miroslăvești; 7, Davideni; 8, Iași-Crucea lui Ferent; 9, Bălteni; 10, Negulești; 11, Dănceni; 12, Hansca; 13, Budești; 14, Vutcani; 15, Horga; 16, Șuletea; 17, Vinderei; 18, Garvăn; 19, Piatra Frecășei; 20, Slava Rusă; 21, Adamclisi; 22, Galița (Dervent); 23, București (Tei, Dămăroaia); 24, Căscioarele; 25, București (Băneasa. Soldat Ghivan); 26, Sărata Monteoru; 27, Valea Budureasca; 28, Băleni; 29, Vârtoape; 30, Lăuni; 31, Nanov; 32, Orlea; 33, Breebeni; 34, Fărcașele; 35, Buletea; 36, Ferigile; 37, Vela; 38, Desa; 39, Vârtop; 40, Coșovenii de Jos; 41, Drănic; 42, Plenița; 43, Răcari; 44, Izvoarele; 45, Drobeta-Turnu Severin; 46, Orșova; 47, Vețel; 48, Sarmisegetuza; 49, Felnac; 50, Pecica; 51, Poian; 52, Războieni-Feldioara; 53, Bratei; 54, Filiași; 55, Gâmbaș; 56, Săcuieni; 58, Goroșeva; 59, Pietroasele; 60, Pruneni.

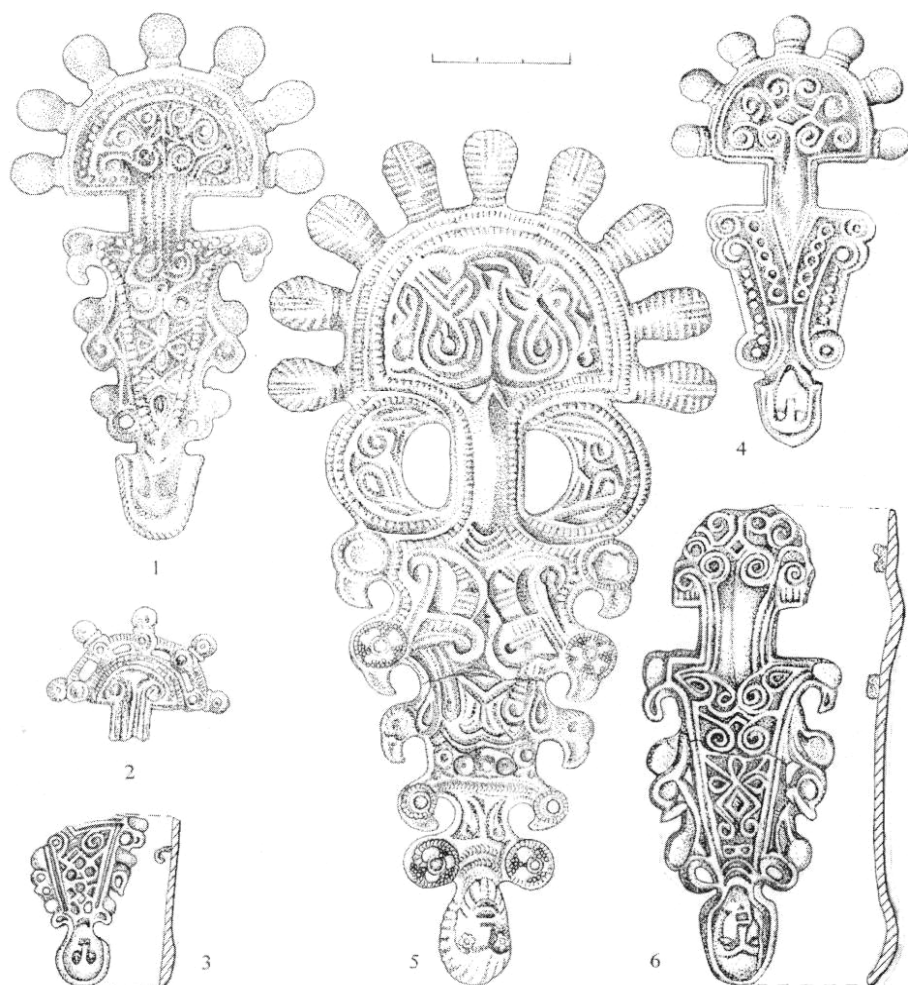

Fig. 2. Fibules du premier groupe à masque humain sur pied. 1, Vețel; 2, Orlea, I; 3, Transilvania; 4, Ferigele; 5, Coșovenii de Jos; 6, Războieni-Feldioara.

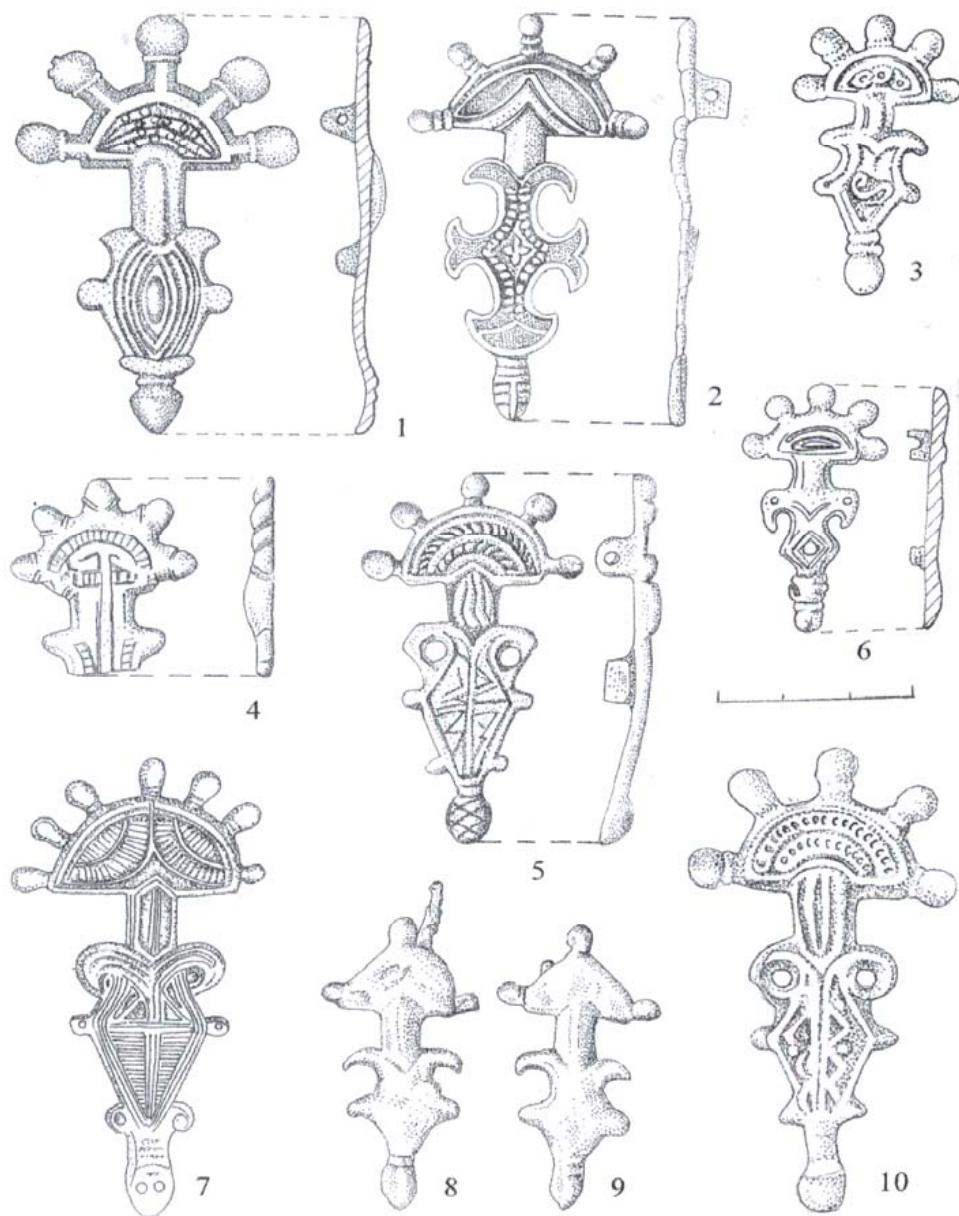

Fig. 3. Fibules du premier groupe. diverses types.

1, Iași-Crucea lui Ferent; 2, Sarmisegetuza; 3, București-Tei; 4, Felnac; 5, Izvoarele; 6, Săcuieni.

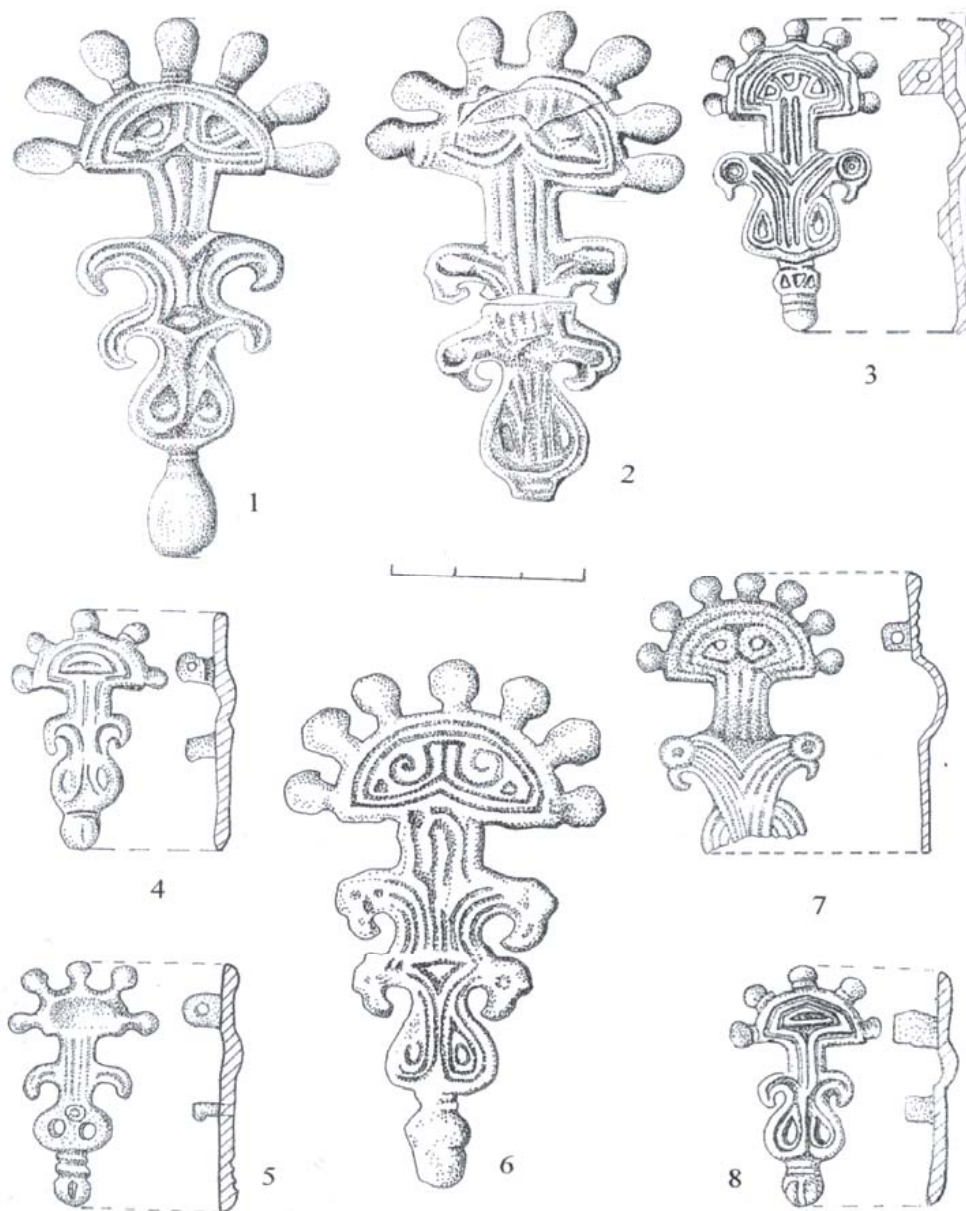

Fig. 4. Fibules du premier groupe à plaque du pied en forme de lyre.
1, Cornești; 2, Banat; 3, Drănic; 4, 8, Sărata Monteoru; 5, Pașcani; 6, Gâmbaș; 7, Horga.

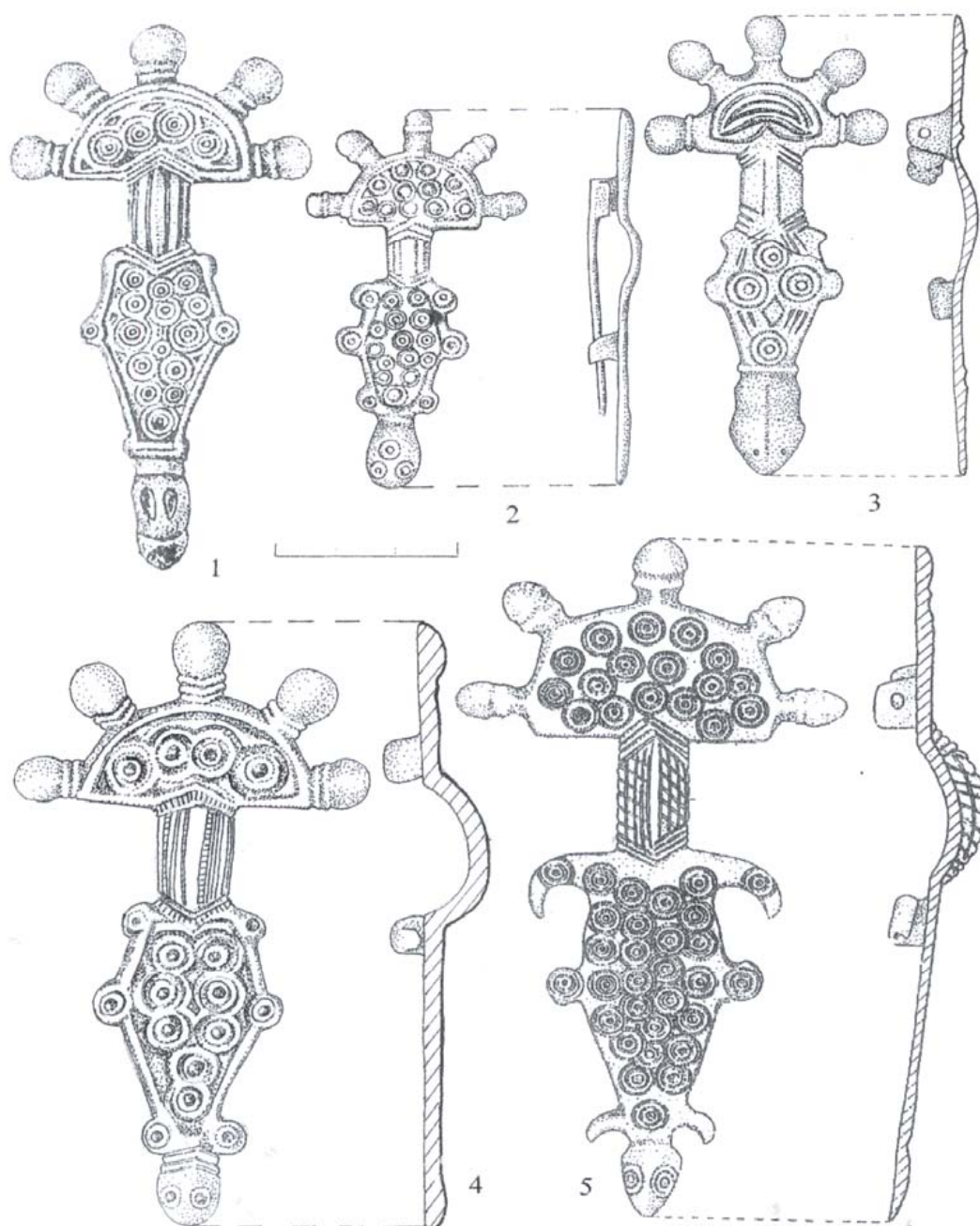

Fig. 5. Fibules du deuxieme groupe. 1, Dănceni; 2, Orlea, II; 3, Vinderei; 4, Adamclisi; 5, Draxini.